

EL DESERT COM A METÀFORA I REALITAT

FRA FREDERIC RAURELL

En ocasió d'unes reflexions tingudes als caputxins de Sarrià, una noia suggerí que un tema que podria ser interessant era el valor antropològic i espiritual dels desert: lloc d'encontre amb Déu, de transformació espiritual i de sanejament de la vida social. Existeix una relació essencial entre desert i interioritat. A l'origen d'aquesta essencialitat hi ha l'experiència hebraico-cristiana. El món grec no coneix l'essencialitat del desert: aquest apareix només com un espai buit, un espai negatiu respecte l'àgora de la polis on s'institueix la percepció grega de l'home. El desert, en canvi, és el lloc on apareix l'Infinit. A la totalitat de la metafísica grega es contraposa l'infinit de Jahvé, el Κόριος de la versió grega dels LXX. La història d'Occident es presenta com un moviment orientat a prendre possessió dels pobles del desert.

Valors Espirituals del Desert

El poble d'Israel s'ha format en el desert; Jesús es retira en el desert per preparar la seva missió; figura destacada del desert és Joan Baptista. El desert té una importància extraordinària en la història del cristianisme. Quan l'Església entra en la *pax romana* i està per esdevenir la religió d'Occident, s'assisteix a un moviment d'homes i dones que testimonien la seva identitat cristiana anant al desert.

Les primeres formes d'ascesi cristiana es desenvolupaven fins aleshores als marges de la ciutat. Aquest era un senyal prou significatiu: els cristians eren para-habitants, habitants dels entorns; és el que caracteritzava les primeres comunitats cristianes. En la Primera Carta de Pere (1Pe 1,1) els cristians apareixen acampats prop de la ciutat. Després vingué Antoni, el que marxà vers les muntanyes del desert. Representa el pas de la perifèria de les ciutats a l'erm. En aquest anar al desert Antoni esdevé el fundador de l'experiència monàstica.

D'ençà d'aleshores el desert començà a poblar-se d'amants de la radicalitat de la contemplació de Déu. Són privilegiats els deserts de Palestina, de Síria, d'Egipte.

Estilites, eremites fugen de les ciutats i acaben arrossegant molta gent. El desert es pobla de camins, d'esglésies, de laures. Amb els monjos és el món que va al desert, i aquí es forma l'ànima de la modernitat.

Un moviment anàleg es percep també a Europa per mitjà del desenvolupament del monaquisme benedictí, de la família de Cluny, dels cistercencs, dels cartoixans i dels eremitoris caputxins, etc. Hom s'endinsa en les solituds dels boscos, de les muntanyes i de les valls. En aquestes silencioses solituds es troben comunitats senceres d'homes i dones. Són les experiències espirituals que realitzen la dimensió de la interioritat. El desert és confiar-se sense reserves en les mans de Déu.

El desert indica aquesta espoliació del jo. No és per perfeccionar la seva individualitat ni tan sols per protegir-la, que l'ermità es refugia en el desert, sinó per dissoldre-la –que és l'ofrena més lírica que es pot fer– i per no conservar de si mateix sinó l'imperceptible buit en el qual mantenir l'única Presència. Aquesta és la clau per comprendre la vida del desert: fer del jo un imperceptible buit en el qual tingui lloc la presència de Déu.

A partir dels textos bíblics és possible captar tres aspectes prou diferents que es presten a fer-ne objecte de reflexió: el desert com a lloc, el desert com a temps i el desert com a camí.

I. El Desert com a Lloc

Per dibuixar el desert del qual parlen els textos de l'Esclatúra s'ha de començar pel vocabulari: *midbar* (מִדְבָּר), el seu parentiu amb l'arrel *db* facilita entendre la idea subjacent del que és el nucli més pregon de la realitat. En tot cas, la realitat física que perceben i descriuen els hebreus dels temps bíblics és un lloc inhòspit, habitat per animals selvàtics, sobretot, per escorpins i serpents, dos tipus d'animals molt insidiosos per a l'home. En general, aquests termes i altres menys usats, concorden en designar el desert com una realitat negativa.

Però la dada extraordinàriament unívoca tant a l'Antic com al Nou Testament és que precisament en aquest indret de radical negativitat Déu es revela, Déu és més present que en altres llocs. És en el desert on l'home descobreix la seva indignència essencial, la seva total dependència de Déu. En el desert l'home s'autoentén com un captaire de la llum i de l'existència.

És en el desert que Moisès tingué la revelació del nom de Déu, *Jahvé*, "jo sóc el qui fa que les coses i les persones siguin" (Ex 3,11-14). En el desert, Elies, mentre camina cap al Sinaí, és alimentat per un àngel, que el troba las, exhaust de caminar, i mig mort de fam i de set: "Elies continuà desert endins tot una jornada. Finalment fatigat i assedegat, es va asseure sota una ginestera solitària i demanava la mort: Ja n'hi ha prou, Senyor! Preneu-me la vida" (1Re 19,4). En el desert David és

perseguit per Saül, i aprèn a fiar-se de Déu i no de les seves forces ni de la seva joventut (1Sa 23,14). El desert és el lloc on fugen els jueus fidels en temps de persecució (1Ma 2,24; 2Ma 5,27).

I és precisament d'aquestes migracions al desert que nasqué la comunitat de Qumran.¹ En la vetlla i en l'espera aquesta comunitat preparava i fressava els camins del Senyor. En el text de la Regla 1Q VIII, 13-14, se cita Is 40,3: "Obriu en el desert un camí al Senyor, aplaneu en l'estepa una ruta per al nostre Déu".

En el Nou Testament Joan el Baptista és identificat com "aquell que crida en el desert". Els quatre evangelistes subratllen la realització en el Precursor Joan de l'es-

1. RAURELL, F., *Regla de la comunitat de Qumran*, Institut Cambó, Barcelona 2004.

mentada profecia d'Is 40,3 i la reporten literalment en els versets inicials, com fa Mt 3,3:

“De Joan parlava el profeta Isaïes quan deia: És la veu d'un que crida en el desert: Prepareu el camí del Senyor; aplaneu les seves rutes”.

El programa de Jesús, la nova aliança, s'obre en el desert. El desert representa el bressol de la fe, l'adhesió al Senyor de grans personalitats de profetes com Moisès, Elies, Joan Baptista.

El profeta Isaïes parla d'un nou èxode que tindrà de bell nou el desert com escenari:

“Que s'alegrin el desert i la terra àrida,

que exulti i floreixi l'estepa, que floreixi com flor de narcís... Llavors el coix saltarà com un cérvol i la llengua del mut cridarà de goig perquè l'aigua brolla al desert i neixen torrents a l'estepa”. (Is 35,1-5).

El místic i contemplatiu Jeremies, que en diferents ocasions expressa el seu ideal de retirar-se al desert, se sent obligat a cremar la seva existència enmig del brogit alienant de la ciutat. Així s'entén que recordi que el desert és el lloc privilegiat dels primers amors de joventut d'Israel:

“Això diu el Senyor: Recordo l'amor que em tenies de jove, quan m'estimaves al temps de les noces. Em seguies pel desert, per terres que ningú no sembra”. (Jr 2,2)

En Ez 16 el desert apareix com un lloc de naixement i creixement de la donzella Israel que coneix l'amor de Déu, que la fa esplèndida per bellesa. Però el desert també pot ser escenari de la degradació d'Israel, convertint-se fins i tot en prostituta, convertint-se en la *Sancta Meretrix*, de la que parla sant Gregori el Gran referint-se a l'Església. Però serà en Osees que l'amor de Déu a Israel ateny el cim més elevat.² El profeta sembla dir amb el poeta: molts són els camins, molts són els amants, però un de sol és l'Amor.

II. El Desert com a Temps

Parlar del desert com a temps significa subratllar el seu caràcter de *lapse intermig*. A tall d'exemple, el desert de l'èxode marca el temps que intercorre entre la sortida d'Egipte i l'ingrés a Canaan, a la Terra Promesa: un temps essencialment intermedi. L'Escriptura, quan descriu aquest temps, el qualifica històricament i teològicament com un temps en què continuen a actuar la potència i l'acció de Déu:

2. SOLÀ, T.- RAURELL, F., *Osees, teologia renovadora des d'una hermenèutica d'amor*, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona 2000, pp. 173-182.

un temps de salvació. La vida humana, individual i col·lectiva, està marcada per aquests períodes de preparació i iniciació, que podem definir com etapes intermèdies. Semblantment, el creixement humà està marcat per una sèrie d'etapes intermèdies. El profeta Osees té en compte que a l'interior d'una vida esponsal el prometatge representa un temps intermedi. El mateix es pot dir de la vida monàstica: el noviciat representa un temps intermedi. Així mateix la realitat humana està estructurada per temps preparatoris i per temps d'iniciació a la vida en la seva totalitat.

Gràcies a aquesta presència estructural en la vida es crea una tensió dinàmica vers el futur. L'ésser humà no pot estar únicament dirigit vers el passat, no pot viure

només de l'abans, s'ha de moure vers el futur. Si la lògica del temps intermedi és una dada de l'estructura antropològica, aquesta és respectada pel Déu de l'Esclat que vol la salvació de l'home total, de l'home i dona en la seva totalitat. La cultura bíblica no solament assumeix la categoria del temps intermedi, sinó que la privilegia, construint la història de la salvació, com un subseguir-se de temps intermedis, de temps que preparen la plenitud, la realització plena. El pensament judeo-cristià concedeix gran importància al "temps que ha de venir", i així s'estableix una forta tensió dinàmica vers el futur.

El desert és un temps de prova:

"Recorda't del temps i del camí que el Senyor, el teu Déu, t'ha fet recórrer pel

desert al llarg de quaranta anys... per posar-te a prova, per saber allò que tens en el cor, i veure si vols escoltar allò que ell et demana". (Dt 8,2)

El desert ensenya a viure en el present de Déu, dels homes i de la història, en l'*hic et nunc*, en l'ara i l'aquí. Ensenya a fugir de les evasions nostàlgiques del passat i obrir-nos a la fidelitat de Déu en la quotidianitat. El desert és el lloc mimat per la pedagogia divina. En el desert Déu es fa conèixer com a Pare.

"En el desert el Senyor, el teu Déu, t'ha portat com un pare porta el seu fill". (Dt 1,31)³

III. El Desert com a Camí

Abans que tot, podem subratllar algunes dades de l'experiència humana del camí.

En primer lloc, té importància la dada biològica. El caminar és la primera experiència de llibertat, d'independència de l'infant respecte de la mare. És significatiu que les criatures que comencen a caminar tard presenten problemes no únicament físics, sinó també psicològics.

Hi ha una segona dada, en part ja apuntada abans, de tipus psicològic. L'experiència del començar a caminar resta sempre memoritzada en els humans, en el seu subconscient, sobretot com experiència d'independència respecte de la mare. L'ésser humà és l'única creatura capaç d'anar per tot arreu, mentre que els animals queden lligats a un ambient determinat, a un clima particular. L'home i la dona tenen la llibertat d'anar on volen, llibertat que l'infant es guanya en el moment en què s'independitza de la mare. En la cultura semítica de la Bíblia és particularment fecund

3. En altres textos també es diu que Déu es comporta com una mare: "Diu el Senyor: ¿Pot oblidar-se una mare del seu infantó, pot deixar d'estimar el fill de les seves entranyes? Però ni que alguna l'oblidés, jo mai no t'oblidaria". (Is 49, 15; cf. 66, 13)

i expressa el llenguatge del camí, de la via per parlar d'experiències i de valors humans, ètics i religiosos.

Les dades humanes inherents a l'experiència del caminar les trobem presents en la reflexió bíblica sobre la història de la salvació. Aquesta història és caminar vers la Terra Santa, vers el lloc on habita el Sant dels sants. És prou significatiu que tota l'Esclusura parli de "caminar pujant a Jerusalem".

En la literatura sapiencial bíblica el terme "camí" (en hebreu דרך, en grec óδος) està qualificat i definit essencialment pel *terminus ad quem*. Aquest corrent de pensament és el de Dt 20-30, que conclou en 30,15-16:

"Avui et proposo d'escollir entre el *camí* de la vida i el de la mort, entre el camí de

la felicitat i el de la desgràcia. Avui et mano (Moisès) que estimis el Senyor, el teu Déu, que segueixis els seus *camins*".⁴

El Desert com a Reducció a l'Essencial

Es va al desert no per fugir dels humans sinó per trobar-se un mateix en un procés de catarsi, per situar-se, enfront d'un coratjós cara a cara que faci possible amb un mateix l'encontre genuí amb Déu i amb els altres. Al desert, com a metàfora i realitat, s'hi va per lluitar contra les angoixes, els fantasmes interiors, les ànsies i preocupacions que creixen d'una manera desmesurada nodrint-se d'elles mateixes fins a esdevenir presències aberrants en el cor de l'home.

La persona que es troba en la solitud del desert és portada inevitablement a enfrontar-se també amb el propi cos i, per tant, a revisar la relació amb el propi capteniment pel que fa al menjar, al beure, al dormir i al vestir. És a dir, a tot el que pertany al propi ésser corpori. De fet, en el desert la persona humana i tota la realitat són reduïts a l'essencial: és el despullament i deseiement a què obliga el desert.

Francesc d'Assís, una personalitat rica per la seva sensibilitat social i saber estar amb tothom, escull periòdicament llocs deserts per alliberar-se de tot el que és enfarfec, per purificar la fe de les incrustacions idolàtriques que la contaminen: el desert lloc de catarsi, de *metànoia*, de conversió.

En aquest camí de reducció a l'essencial el silenci hi juga un gran rol. El silenci que significa no només absència de sons,

4. En el cristianisme primitiu la tensió entre el record del passat i el caminar vers el futur constitueix un element de renovació. En el llibre dels Actes dels Apòstols el nom amb què són anomenats els cristians és "els de la via del Senyor" (Ac 9,2). L'Església és vista com la dona que viu i camina pel desert (Ap 2).

de rumors, de veus, de paraules. És el que s'esdevé quan hom, després d'haver parlat, entra en si mateix i calla o bé s'entreté serenament reflexionant sobre alguna qüestió o en el pensament d'algú que li és molt a prop. Només en el silenci es pot trobar resposta a tants interrogants, en el callar lluminós de l'interior i de la fe. Només aleshores les coses i els esdeveniments poden rebre un nom i ser precisats per una veu sense veu, i per una paraula sense paraula: és el silenci de l'Absolut, de Déu. El rostre, més enllà de les paraules, floreix de joia i de pau com el desert en silenci floreix sovint de roses.

